ВІСНИК ЛЬВІВ. УН-ТУ *VISNYK LVIV UNIV.*
Серія педаг. 2009. Вип. 25. Ч. 2. С.272–281 *Ser. Pedag. 2009. Is. 25. Part 2.P. 272–281*

УДК 378.147.016:81’246:37.064.2

СУБ’ЄКТ-СУБ’ЄКТНА ВЗАЄМОДІЯ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО ПРОФЕСІЙНОГО ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ

Оксана Тинкалюк

Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Дорошенка, 41,79000 Львів, Україна

На підставі аналізу психолого-педагогічних джерел з’ясовано сутність ключових понять дослідження; розкрито характер, особливості та ознаки суб’єкт-суб’єктного принципу взаємодії; виокремлено головні види спілкування у процесі вивчення іноземної мови. Визначено рівень сформованості мотивів студентів-економістів до навчальної діяльності з іноземної мови.

Ключові слова: взаємодія, суб’єкт-суб’єктний принцип взаємодії, спілкування, іншомовне спілкування, професійне іншомовне спілкування, готовність, готовність до професійного іншомовного спілкування.

В умовах інтеграції України в світову спільноту та її співпраці з іншими країнами в соціально-економічній сфері виникає потреба у спеціалістах, які не лише б були добре підготовленими до професійної діяльності, але й добре знали іноземну мову та брали до уваги у процесі професійного спілкування національно-культурні особливості країн-партнерів. Готовність до професійного іншомовного спілкування є важливим показником професіоналізму спеціаліста у будь-якій сфері трудової діяльності. Саме тому підготовка студентів немовних факультетів до професійного іншомовного спілкування має суттєве значення і є невід’ємною складовою професійної підготовки майбутніх фахівців. Адже високий рівень іншомовного спілкування сприяє успішній інтеграції випускників різних спеціальностей в соціокультурне середовище їхньої професійної діяльності.

З огляду на це проблема поліпшення іншомовної підготовки майбутніх фахівців різного професійного спрямування у вищих навчальних закладах актуалізувала наукові пошуки щодо її розв’язання.

Окремі аспекти окресленої проблеми досліджували Т. Вакалюк, Н. Замкова, С. Козак, Л. Котлярова, Л. Морська, О. Петращук, Л. Скакун (роль іноземних мов у професійній підготовці фахівців); С. Кожушко, В. Стасюк, О. Тарнопольський (зміна парадигми іншомовної підготовки студентів у вищих навчальних закладах немовного профілю); М. Галицька,

© Тинкалюк Оксана, 2009

Л. Гапоненко, М. Гончарова, М. Дементьєва, Н. Логутіна (формування готовності майбутніх фахівців до іншомовного спілкування); В. Борщовецький, Ю. Гапон, О. Деркач, Л. Жуков, В. Локшин, С. Старовойт та ін. (підготовка майбутніх менеджерів до іншомовного спілкування).

Зазначимо, що аналіз праць цих та інших науковців засвідчує, що порушена проблема ще недостатньо досліджена як в теоретичному, так і в практичному аспектах.

Мета нашого дослідження — з'ясувати категоріальну сутність ключових понять дослідження та розкрити шляхи організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії як чинника формування готовності студентів економічних спеціальностей до професійного іншомовного спілкування. Відповідно до мети визначено *завдання дослідження*:

- з'ясувати сутність головних понять нашого дослідження;
- розкрити характер, особливості та ознаки суб'єкт-суб'єктного принципу взаємодії;
- виокремити головні види спілкування, що наявні у процесі вивчення іноземної мови студентами економічних спеціальностей;
- експериментально визначити рівень сформованості мотивів студентів-економістів до суб'єкт-суб'єктної взаємодії під час вивчення мови.

Взаємодія є невід'ємною складовою спілкування. У процесі взаємодії люди усвідомлено чи несвідомо впливають один на одного, використовуючи вербальні й невербальні засоби спілкування. Поняття "взаємодія" є предметом вивчення різних наук (філософії, психології, педагогіки, соціології, соціальної психології, антропології, культурології тощо).

Зокрема, у психології взаємодію трактують як:

- прямий або опосередкований вплив суб'єктів один на одного, який характеризується виникненням зв'язків і їх взаємозумовленістю [7, с. 52];
- процес взаємного одночасного впливу різних об'єктів один на одного, їх взаємну зумовленість, що виявляється в асиметричності суперечливого діалектичного відношення таких глобальних, всеохоплюючих елементів дійсності, як людина і світ [9, с. 12].

У соціальній психології взаємодію розглядають як форму організації діяльності людей. У структурі взаємодії виокремлюють дві сторони:

- *внутрішню,* або *змістову* (сукупність відносин особистості із соціальним оточенням);
- *зовнішню,* або *формальну* (прояв цих відносин) [8, с. 99–100].

Змістом взаємодії між людьми є налагодження специфічних відносин у цілісній структурі суспільства (економічних, правових, політичних тощо).

Зазначимо, що під час вивчення іноземної мови, мета якої полягає у формуванні готовності студентів до професійного іншомовного спілкування, важливу роль відіграють такі *види взаємодії* суб'єктів навчального процесу:

- *міжособистісна взаємодія* (взаємозв'язки, взаємовпливи, взаємовідносини у процесі, спілкування та спільної діяльності на різних рівнях взаємодії: викладач–студент, студент–студент, викладач–група, студент–група, викладач–викладач та ін.);
- *комунікативна взаємодія* (взаємний обмін інформацією за допомогою вербальних і невербальних засобів спілкування).

Зауважимо, що результативність організації взаємодії (інтеракції) на заняттях іноземної мови суттєво залежить від рівня досягнення взаєморозуміння учасниками один одного, відповідностей цілей, позицій та ін. У цьому контексті зазначимо, що у лінгвістиці наявні два аспекти, які важливо брати до уваги:

- зміст (зміст слова, його модифікації, поява нових нюансів відповідно до ситуації спілкування, тексту, який вивчають та ін.);
- значення (відображення найсуттєвіших, узагальнених ознак предметів та явищ, які вивчають, сукупність цінностей, понять, дій, способів діяльності тощо).

У контексті розв'язання завдань дослідження з'ясуємо сутність ключового поняття "спілкування".

Наша наукова розвідка засвідчила, що сутність цієї категорії активно досліджували різні науки з другої половини XX ст.: (філософія, соціологія, психологія, лінгвістика, педагогіка). Спілкування є надзвичайно складним і неоднозначним явищем, тому наявні різні підходи до розуміння цього феномена: філософський, соціальний, діяльнісний, системний, маніпулятивний, особистісний та ін.

Зокрема, у психолого-педагогічних джерелах простежуються такі підходи до розуміння спілкування:

- трактування спілкування як складової діяльності, яка охоплює перцептивну, комунікативну та інтерактивну сторони і як інтраіндивідний процес може бути керованим (О. Леонтьєв, Б. Ломов, Є. Мерлін та ін.);
- визначення спілкування як самостійної психологічної категорії яка має такі характеристики: суб'єкт-суб'єктний зв'язок тих, хто спілкується, активність, творчу позицію, відвертість між партнерами. (Г. Андреєва, О. Бодальов, В. Мясищев, Б. Паригін та ін.).

Зазначимо, що зарубіжні вчені-психологи Дж. Гербнер, А. Маслоу, Д. Мід та інші розглядають спілкування в межах лінійної, біхевіоральної, когнітивної, соціальної, рольової та гуманістичної моделей.

Педагогічний аспект досліджували Т. Аргентова, М. Березовін, О. Богданова, В. Кан-Калик, Р. Ковальов, Я. Коломінський, Р. Кричевський та ін. Аналіз підходів цих учених до розуміння сутності процесу спілкування дає змогу визначити його як форму навчальної взаємодії викладача та студентів, яка охоплює елементи соціальної та особистісної спрямованості.

Метою нашого дослідження є з'ясування сутності поняття "іншомовне спілкування**"**. Отож ми детальніше проаналізуємо трактування цього поняття вітчизняними науковцями та дослідниками близького зарубіжжя.

Л. П. Гапоненко розглядає іншомовне спілкування як процес обміну інформацією, уміння передавати інформацію структурою і формами іноземної мови, у процесі чого досягають цілей й завдань, які об'єднані єдиною стратегією взаємодії, взаєморозуміння і взаємовпливу [3, с. 74].

Дещо ширше тлумачення цього поняття подає І. А. Шапочнікова. Дослідниця трактує іншомовне спілкування як соціально зумовлений процес обміну думками і почуттями між людьми, які належать до різних (щодо своєї) культур. Простежується як схожість, так і відмінність мов, етнічний констант невербальних засобів спілкування, когнітивних особливостей і аксіологічних переваг [10, с. 91–92].

Отож дослідники розглядають спілкування як певний процес (обміну думками, обміну інформацією тощо).

Аналіз інших досліджень феномена спілкування засвідчує, що вчені трактують його сутність з позицій діяльнісного підходу. Зокрема, за М. В. Гончаровою, професійне спілкування – це соціально орієнтована інтерактивна діяльність людей в певному професійному середовищі для врегулювання професійних відносин на основі вирішення комунікативних завдань, яка використовує вербальні і невербальні засоби, метою і результатом якої є оптимізація ділової діяльності [4, с. 53].

Зазначимо, що вчені виокремлюють поняття "*професійно спрямоване спілкування*". Таке спілкування здійснюється в навчальному середовищі і спрямоване на формування вмінь і навичок, тобто готовності до професійного спілкування. У цьому і полягає відмінність професійно-спрямованого спілкування від професійного. Іншомовне професійно спрямоване спілкування дослідниця визначає як соціально орієнтовану інтерактивну діяльність, яка здійснюється в конкретному професійно-навчальному середовищі для врегулювання всіх видів квазіпрофесійних відносин на основі вирішення комунікативних завдань, яка використовує для цього вербальні і невербальні засоби, і має метою і результатом оптимізацію цієї діяльності [4, с. 53].

Аналіз наукових праць дає змогу зробити висновок, що у визначенні поняття "*готовність*" щодо виконання будь-яких видів діяльності серед соціологів, психологів і педагогів немає загальноприйнятого погляду.

Дослідники феномена готовності вирізняли сутність поняття залежно від видів діяльності, його основних ознак та компонентів. Це спонукало нас проаналізувати деякі сучасні науково-педагогічні праці вчених, у яких розглянуто це ключове поняття нашого дослідження.

Проведений аналіз засвідчив, що у трактуванні поняття "готовність" є неоднозначні підходи вже на рівні представників різних психологічних шкіл.

Зокрема, готовність розглядають як установку (школа Д. М. Узнадзе); якість особистості (К. К. Платонов); психічний стан (М. І. Дьяченко, Л. А. Кандибович, А. Ц. Пуні, Т. О. Зотєєва); синтез властивостей особистості (В. А. Крутецький); складне особистісне утворення (Л. В. Кондрашова, В. О. Сластьонін тощо).

У педагогічній науці готовність визначають як:

- цілісну, багатоступеневу систему, складне особистісне утворення, що має свої закони існування і розвитку; необхідну стартову передумову діяльності, що передбачає наявність складних структурних елементів, які у своїй сукупності створюють необхідні умови для майбутньої діяльності [2, с. 37];
- суб'єктивний стан особистості, яка вважає себе здатною і підготовленою до виконання визначеної професійної діяльності [6, с. 59];

Отже, феномен "*готовність*" характеризує один із психічних станів людини, який виражає спрямованість особистості на певну діяльність.

Цінними для нашого дослідження є підходи науковців до трактування поняття готовність до іншомовного спілкування.

Зокрема, Л. П. Гапоненко, досліджуючи проблему формування готовності студентів вищих педагогічних закладів до іншомовного спілкування, визначає готовність до іншомовного спілкування як складне особистісне утворення, яке містить у собі усвідомлене використання студентами іншомовного спілкування як способу професійної взаємодії й засобу обміну інформацією, практичні вміння реалізації комунікативної взаємодії іноземною мовою та спрямоване на підвищення рівня професіоналізму майбутнього фахівця [3, с. 27];

Зазначимо, що до визначення сутності цього поняття вчені підходять з позицій інтегративного підходу і тлумачать готовність до іншомовного спілкування як:

- інтегративну професійну характеристику особистості, що визначає рівень професіоналізму майбутнього фахівця щодо його іншомовної комунікативної компетенції та охоплює потреби, мотиви, психологічні властивості, предметні та інтелектуальні знання, уміння й навички, які дають змогу успішно використовувати іноземну мову для виконання професійних завдань [2, с.71];

- інтегративну особистісну рису, якою визначають здатність налагоджувати продуктивні комунікативні контакти з партнерами за їхньою спільною діяльністю, ефективно використовувати вербальні й невербальні засоби іншомовного спілкування [6, с. 59].

Спілкування викладача і студентів є специфічним, оскільки за статусом вони виступають з різних позицій: викладач організовує взаємодію; студент, сприймаючи дії викладача, долучається до неї. Таке спілкування дає змогу йому стати активним суб'єктом педагогічного процесу, реалізувати свої потенційні можливості [5, с. 129].

Суб'єкт-суб'єктному принципу взаємодії притаманні такі ознаки:

- *особистісне орієнтування* (здатність бачити і розуміти співрозмовника);
- *рівність психологічних позицій* суб'єктів навчального процесу (домінування викладача у спілкуванні недопустиме, він повинен визнавати право студента на власну думку, позицію);
- *активність* усіх учасників взаємодії, за якої вони здатні виробляти свою стратегію, свідомо удосконалювати себе;
- *проникнення* у світ почуттів і переживань, готовність прийняти погляд іншої людини (спілкування за законами взаємної довіри, коли партнери вслухаються, розділяють почуття один одного);
- *готовність* прийняти співрозмовника, взаємодіяти з ним;
- *нестандартні прийоми спілкування* (відхід від суто рольової позиції викладача) [5, с. 129].

Завдяки суб'єкт-суб'єктній взаємодії під час вивчення іноземної мови спілкування постає особистісно орієнтованим. Таке спілкування передбачає виконання викладачем нормативно заданих функцій з виявом особистого ставлення, почуттів та спрямоване не стільки на виконання нових завдань, скільки на розвиток студентів за допомогою цих дій, форм роботи [1, с. 263].

На нашу думку, формування готовності майбутніх фахівців (зокрема, економістів) до професійного іншомовного спілкування має відбуватися на підставі суб'єкт-суб'єктного принципу взаємодії.

Як відомо, будь-яке спілкування відбувається на трьох рівнях: комунікативному, інтерактивному і перцептивному. *Комунікативний рівень* описує обмін інформацією між суб'єктами діяльності, співробітниками в групах і організаціях, а також між групами. *Інтерактивний рівень* бере до уваги особистісні характеристики людей, що приводить до певних взаємин між людьми різних мовних культур. *Перцептивний рівень* дає можливість взаємного пізнання і зближення людей різних мовних культур. Отже, в іншомовному спілкуванні простежується взаємодія мови, культури та суб'єктів-носіїв мови і культури.

У педагогічному процесі вищого навчального закладу є такі види спілкування суб'єктів навчального процесу:

- безпосереднє спілкування між студентами та викладачами під час навчальних занять;
- спілкування, пов'язане з підготовкою і забезпеченням майбутньої професійної діяльності (читання та переклад фахових текстів, як з англійської на українську, так і навпаки, виконання вправ, аудіювання);
- спілкування як засвоєння людиною фонду духовного багатства, створеного іншими людьми (на рівні діалогу різних культур);
- опосередковане спілкування під час читання, писання, прослуховування магнітофонних та перегляду телевізійних записів, відео та комп'ютерних програм, розроблених викладачами кафедри.

Ефективність організації процесу навчання, потреба у засвоєнні знань, оволодінні уміннями і навичками професійного іншомовного спілкування значною мірою залежить від мотивації навчально-пізнавальної діяльності студентів.

З метою виявлення рівня сформованості мотивів до навчальної діяльності з іноземної мови студентів-економістів ми провели анкетування студентів 1-го та 2-го курсів економічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка. Педагогічним експериментом було охоплено 184 студенти експериментальних (ЕГ) і контрольних (КГ) груп. Розглядали такі групи мотивів: навчально-пізнавальні, професійні, соціально-ідентифікаційні, утилітарні. Сформованість мотивів у студентів оцінювали за п'ятибальною шкалою. Наводимо результати анкетування:

№ за/n	Мотиви навчальної діяльності студентів з англійської мови	Кількість балів	
		ЕГ	КГ
1	2	3	4
1	Успішно вивчити курс "Англійська мова професійного спрямування"	4,6	4,2
2	Успішно здати сесію (скласти залік та іспит з англійської мови)	5,0	4,6
3	Стати кваліфікованим фахівцем зі знанням мови	4,3	2,9
4	Подобається вивчати іноземну мову для загального розвитку	4,8	3,6
5	Мову міжнародного спілкування знати престижно та необхідно	4,6	4,3
6	Бажання знати англійську мову про всяк випадок	3,6	3,6

1	2	3	4
7	Жити та працювати за кордоном	3,8	3,7
8	Бажання налагоджувати контакти з іноземними фірмами	4,0	3,7
9	Отримувати (в майбутньому) кращу зарплату та посаду	4,8	4,7
10	Не відставати у навчанні від однокурсників	3,8	3,6
11	Досягти поваги викладача	4,4	4,1
12	Стати прикладом для інших студентів	3,5	3,3
13	Уникнути покарання від батьків за погане навчання	2,8	2,2
14	Користуватися інтернет-ресурсами іноземною мовою з навчально-пізнавальною метою	4,0	3,7
15	Читати оригінальну професійно спрямовану літературу	3,1	3,2
	Разом	59,1	57,7

Одержані результати засвідчують, що студенти по-різному оцінюють важливість мотивів навчальної діяльності з іноземної мови. В експериментальних групах рівень мотивації є вищим. Для студентів експериментальних груп провідними мотивами до вивчення іноземної мови є навчально-пізнавальні (серед яких найвищу оцінку отримали № 1, 2, 4, 14), професійні мотиви (№ 3), утилітарні мотиви (№ 8, 9) та соціально-ідентифікаційні мотиви (№ 10, 11).

Студенти контрольних груп також визначають навчально-пізнавальні (№ 1, 2), утилітарні мотиви (№ 9) та соціально-ідентифікаційні мотиви (№ 5, 11). Проте рівень мотивації студентів контрольних груп є нижчим. Професійні мотиви отримали доволі низьку оцінку (№ 2 – 2,9%).

Домінування навчально-пізнавальних мотивів у студентів сприяє реалізації мети навчання, розв'язання завдань професійної освіти та забезпечує формування професійного іншомовного спілкування майбутніх економістів. Підсумовуючи, зазначимо, що розглянуті нами питання не вичерпують окресленої проблеми і потребують подальшого дослідження.

---

1. *Бутенко Н. Ю.* Комунікативні процеси у навчанні: Підручник. К., 2004.
2. *Галицька М. М.* Формування у студентів вищих навчальних закладів сфери туризму готовності до іншомовного спілкування: Дис. …канд. пед. наук: 13.00.04. К., 2007.

3. *Гапоненко Л. П.* Формування готовності студентів вищих педагогічних закладів до іншомовного спілкування: Дис. …канд. пед. наук: 13.00.04. Кривий Ріг, 2003.
4. *Гончарова М. В.* Методика анализа ситуаций в обучении студентов иноязычному профессионально-ориентированному общению: На материале специальностей "Менеджмент", "Управление": Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02. М., 2005.
5. *Ковальчук Л. О.* Основи педагогічної майстерності. Львів, 2007.
6. *Логутіна Н. В.* Формування готовності до професійного іншомовного спілкування у майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Вінниця, 2006.
7. Психологічна енциклопедія / Автор-упорядник О. Степанов. К., 2006.
8. *Савчин М.* Соціальна психологія. Дрогобич, 2000.
9. *Цимбалюк І. М.* Психологія спілкування: Навч. посіб. К., 2004.
10. *Шапочникова И. А.* Формирование готовности студентов колледжа к иноязычному общению: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Магнитогорск, 2005.

SUBJECT - SUBJECT INTERACTION AS A FACTOR OF FORMATION OF STUDENTS' READINESS TO PROFESSIONAL FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATION

Oksana Tynkalyuk

Ivan Franko National University of Lviv,
Doroshenko Str., 41 UA – 79000 Lviv, Ukraine

On the basis of the analysis of psychology-pedagogical sources the essence of key concepts of research is found out; the character, features and peculiarities of the subject - subject principle of interaction is revealed; the basic kinds of communication while studying foreign language are determined. On the basis of pedagogical experiment we identified the level of formation of motives of students - economists to educational activity in foreign language.

Key words: Interaction, subject-subject principle of interaction, communication, foreign communication, professional foreign communication, readiness, readiness for professional foreign communication.

СУБЪЕКТ-СУБЪЕКТНОЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ КАК ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ ГОТОВНОСТИ СТУДЕНТОВ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОМУ ИНОЯЗЫЧНОМУ ОБЩЕНИЮ

Оксана Тынкалюк

Львовский национальный университет имени Ивана Франко
ул. Дорошенко, 41, 79000 Львов, Украина

На основании анализа психолого-педагогических источников выяснена сущность ключевых понятий; раскрыто характер, особенности и признаки субъект-субъектного принципа взаимодействия; выделено основные виды общения в процессе изучения иностранного языка. На основании проведенного педагогического эксперимента определено уровень сформированости мотивов студентов-экономистов к учебной деятельности с иностранного языка.

Ключевые слова: взаимодействие, субъект-субъектный принцип взаимодействия, иноязычное общение, профессиональное иноязычное общение, готовность, готовность к профессиональному иноязычному общению.

Стаття надійшла до редколегії 16.06.2008
Прийнята до друку 15.10.2008